

Huishoudkunde en de harmonisatie van LBO-scholen*

G. J. CASIMIR

Samenvatting

Bij de nu optredende *fusies* tussen LBO-scholen treden problemen op met betrekking tot de positie van vrouwen en meisjes. De eenzijdige aanpassing van het LHNO aan met name het lager technisch onderwijs (LTO) is hier een oorzaak van. Dit wordt mede in de hand gewerkt door het lage *aanzien* van huishoudkunde: het is een traditioneel vrouwelijk vak en het leidt niet op tot goedbetaalde posities in de maatschappij.

Summary

As a result of the current fusion between the Lower Professional Schools (LBO) problems arise with respect to the position of women and girls. The problems are caused by the one-sided adjustment of Lower Home Economic Education (LHNO) to Lower Technical Education (LTO). This is further stimulated by the low esteem of the home economics profession: traditionally an exclusively female subject-matter which does not lead to well-paid social positions.

Zoals bekend zijn momenteel nogal wat scholen bezig met fusies: vooral fusies van LHNO-scholen¹ met technische of agrarische scholen. Daarbij doet zich een aantal problemen voor met betrekking tot de positie van vrouwen en meisjes. Er is uit de Zomeruniversiteit Vrouwenstudies, die in juni 1981 in Amsterdam is gehouden een groep voortgekomen, die heeft besloten deze knelpunten te inventariseren en te proberen tot een gezamenlijk beleid te komen. Daartoe werd op 16 januari 1982 een studiedag gehouden. Deze dag was bedoeld voor vrouwen, die werkzaam zijn in het LBO en te maken hebben of krijgen met fusies. Onder deze groep bevindt zich een groot aantal huishoudkundedocenten. Daarom lijkt het mij goed de fusieproblematiek vanuit de huishoudkunde te belichten.

*Dit artikel is een bewerking van een artikel uit de brochure voor de Vrouwenkontaktdag 'Integratie van het LHNO' van 16 januari 1982 te Utrecht.

Bovendien vormen de gebeurtenissen rondom huishoudkunde een goed voorbeeld voor wat er met LHNO-vakken bij fusiebesprekingen gebeurt.

In het hiernavolgende zal ik de door de initiatiefgroep van de vrouwenkontaktdag geformuleerde knelpunten, met voorbeelden uit de praktijk van de huishoudkunde toelichten.

Eenzijdige aanpassing van het LHNO aan het LTO

Het vak huishoudkunde is een typisch LHNO-vak. Aangezien het vak in een geïntegreerde LBO-school niet verplicht is (het is een 'nul-vak') bestaat de mogelijkheid het af te voeren. In de praktijk zien we dat vaak.

Twee soorten argumenten worden hiervoor genoemd: vakinhoudelijke en rechtspositieve. De rechtspositie komt later aan de orde. Wat betreft de vakinhoud het volgende.

Huishoudkunde staat om twee redenen *laag in aanzien*. Het is een traditioneel *vrouwelijk vak* en kennelijk is het wel goed om meisjes 'mannen'-vakken te leren, maar niet om jongens vrouwenvakken bij te brengen. Hier wordt nog steeds vreselijk denigrerend over gedaan.

Een tweede reden voor het lage aanzien is, dat je met dat vak geen goedbetaalde *positie* in de maatschappij kunt verwerven. Hoewel het vak Algemene Technieken ook niet de bedoeling heeft voor een bepaald beroep op te leiden, brengt het toch vaardigheden bij die meer met de 'mannenmaatschappij' (in ieder geval de beroepswereld) geassocieerd worden, en daarom kennelijk voor veel mensen interessanter zijn.

Naast deze twee meer algemene argumenten bestaat er het argument van de *leerstof*. Huishoudkundedocenten hebben het soms wel moeilijk met de verdediging van hun vak. Het komt nog steeds voor dat ouderwetse vaardigheden eindeloos geoefend worden; dat niet op de werkelijkheid afgestemde technieken

worden aangeleerd; dat meer nadruk op rust, reinheid en regelmaat wordt gelegd dan op het zelfstandig kunnen werken van de leerlingen. Dergelijke leerstof is weinig acceptabel voor de nieuwe kollega's, leerlingen en ouders van de fusie-school. Er zijn wel nieuwe methoden ontwikkeld, maar er blijft behoefte aan materiaal dat de 'nieuwe huishoudkunde' behandelt. Daar komt bij dat een belangrijk deel van het bestaande lesmateriaal niet is afgestemd op gemengde groepen. Maar ook al heb je wel goed lesmateriaal, dan moet je nog opboksen tegen het beeld dat anderen van jouw vak hebben: ze denken dat het alleen maar koken en poetsen inhoudt. Maak dan maar eens duidelijk dat je ook met andere dingen bezig bent.

Het aanzien van het vak blijkt uit de manier waarop kollega's van andere vakken erop reageren. Vooral in fusiescholen wordt de huishoudkundeleraar hardnekkig 'kookjuf' genoemd. Alsof je niets anders doet. De kooklessen zijn er om anderen te plezieren: tijdens de lessen komen de kollega's kijken of er wat lekkers te halen valt. Niet alleen tijdens de lessen, want dat is nog tot daar aan toe, maar ook tijdens het schoolonderzoek wordt er rustig binnengelopen en een praatje met de leerlingen gemaakt. Want bij zo'n vak heb je toch geen concentratie nodig?

Ook de leerlingen hebben het vaak moeilijk met het vak. Jongens, die tegen de verdrukking in in de bovenbouw voor het LHNO hebben gekozen, moeten heel wat pesterijen van vriendjes ondergaan. De meisjes in hun klas vinden het leuk dat ze huishoudelijk zijn, maar ze komen niet in aanmerking om hun vriendje te worden. Daarvoor zijn ze niet stoer genoeg. En terwijl de hele klas textiele werkvormen moet doen, krijgen de heren handvaardigheid. Want die textiel kun je jongens toch niet aandoen (meisjes wel?)!

De positie van het vak

Het is in vergaderingen voor veel huishoudkundeleraressen moeilijk om hun vak te *verdedigen*. Niet alleen vanwege de hierboven vermelde leerstofproblemen, maar vooral ook omdat er vaak zo neerbuigend over gedaan wordt. Ik moet toegeven dat dit een vaag argument is; het is niet meetbaar. En als

je er wat van zegt krijg je naar je hoofd dat je zo emotioneel bent. Maar je gaat nu eenmaal onderuit wanneer er smalend gevraagd wordt: waarom zouden onze jongens dit nou moeten leren? De toon van de vraag is in zo'n geval van meer belang dan de inhoud. Een paar praktijkvoorbeelden: de docente die (letterlijk!) een aai over de bol kreeg met de opmerking: 'je moet je niet zo druk maken'. Vooral als dat ook nog door een aardige man wordt gezegd weet je niet wat je moet doen. De directeur van de technische school, die tijdens de fusiebespreking voortdurend flauwe opmerkingen over huishoudkunde maakt; als er besloten is in het kader van Algemene Technieken voor metaal en hout 'omgang met materiaal' op het rapport te zetten, merkt hij op dat dat voor 'koken' toch niet nodig is: 'wat zou je daar nou over kunnen zeggen, zeker hoe je met een pollepel moet zwaaien!' En dan al die vergaderingen, waar de mannen gewoon botweg onder elkaar zitten te praten wanneer een vrouw aan het woord is. Het is niet te geloven, maar het komt echt voor. Een bekend probleem voor huishoudkundeleraressen, ook in LHNO-scholen, is dat zij 'gratis huishoudster' zijn. Bij iedere receptie of andere feestelijke gelegenheid mogen zij met de hapjes komen opdraven. Deze positie wordt in fusiescholen versterkt. Op sommige scholen gaat men zelfs zo ver, dat het diploma huishoudkunde vereist lijkt voor het inschenken van koffie. Maar dat wordt natuurlijk niet meer gepikt. Op een andere school werd de huishoudkundeleraar op het matje geroepen omdat ze niet mee had geholpen met de afwas. Maar ze had wel de hele organisatie van de feestelijke dag in handen gehad en had ook voor afwasploegen gezorgd. Uiteindelijk werden de afwassers door haar kollega-huishoudkundeleraar naar huis gestuurd: zij zou het wel doen. Daar sta je dan met je goeie gedrag. Zoals de sportleraar meestal de organisatie van de sportdag in handen heeft, zo zijn huishoudkundeleraressen uiteraard bereid om eetpartijen te organiseren, bestellingen te doen en zo meer. Maar ze willen niet ook nog voor de uitwerking zorgen; dat wordt van de sportleraar ook niet gevraagd.

Vrouwelijke leerkrachten

Vrouwelijke leerkrachten zijn vaak in de *minderheid*, zij werken gemiddeld *kortere* en zijn minder vaak *kostwinner* dan hun mannelijke kollega's. Dat verzwakt haar positie in de school, zowel kwa rechtspositie als kwa invloed in de school.

Huishoudkundedocenten hebben banen van gemiddeld twaalf uur. Technische leraren hebben vaak volledige betrekkingen, inclusief garantie-uren. Wanneer er gekozen wordt voor een bepaald vak zal dat meespelen. De mensen met de meeste uren (en de kostwinners!) mogen blijven, de kleine baantjes van de niet-kostwinners gaan eruit. In veel gevallen wordt alleen al om die reden voor Algemene Technieken gekozen in plaats van voor huishoudkunde.

De huishoudkundedocenten trekken zich de morele druk, die vaak op hen uitgeoefend wordt, meer dan eens aan. Als je een goedverdienende echtgenoot hebt, mag je dan wel de baan van die kostwinner innemen? Nog vaker verloopt het proces veel meer versluierd: je wilde toch al wat minder gaan werken, je wilde toch al meer tijd aan je hobby gaan besteden, het komt je wel goed uit en jij hebt het ook niet zo nodig. Tot je helemaal geen uren meer over hebt. Dat was nu ook weer niet de bedoeling.

Bij dit alles komt ook nog de getalskwestie. Er zijn veel meer kleine LHNO-scholen dan technische scholen. Dat wil zeggen: bij een fusie is in de meeste gevallen de LHNO-school *kleiner* dan de technische school. De docenten van de LHNO zijn in de minderheid ten opzichte van de LTO-docenten. Dit maakt hun positie er niet sterker op.

De verbreding van keuzemogelijkheden

Een besluit tot fusie wordt zelden op basis van onderwijskundige of anderszins ideële motieven genomen. Het zijn vrijwel altijd praktische overwegingen: de LHNO-school kan door het teruglopende leerlingenaantal niet blijven bestaan. In de meeste gevallen hoeft de technische (of agrarische) school niet zo nodig. Dit versterkt de toch al wat neerbuigende houding tegenover de LHNO-school. De LHNO 'verweert' zich hiertegen

door bij elkaar te kruipen, door tegen alle eventuele meningsverschillen in naar buiten toe één blok te vormen. Want de angst om overruled te worden is levensgroot aanwezig. In een dergelijk klimaat komen *onderwijskundige argumenten* niet of nauwelijks aan de orde. Het is een stellingengevecht om praktische zaken: leerlingenaantallen en rechtspositie. De huishoudkundigen hebben vooral onderwijskundige argumenten: leerlingen leren omgaan met hun dagelijks leven, aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen, een eerlijker verdeling van het huishoudelijke werk. En zij zijn onder meer vóór de fusie omdat deze de LHNO-meisjes meer mogelijkheden biedt, meer kansen om uit de traditioneel-vrouwelijke hoek te komen. Maar aan die discussie komt men helemaal niet toe. Daardoor hebben huishoudkundedocenten weinig gelegenheid hun argumenten in te brengen.

De indruk bestaat dat juist de technische leraren weinig behoefte hebben aan een inhoudelijke discussie over onderwijskundige zaken. Zij lijken het minst leerling-gericht, noemen de LHNO-aanpak afwijzend de 'zachte' aanpak en menen dat leerlingen het beste met angst te motiveren zijn. Natuurlijk zijn niet alle technische leraren zo, maar de ervaringen zijn wel dat ze erg vasthouden aan hun verworvenheden en er veel moeite mee hebben zichzelf ter discussie te stellen. Dat is ook een punt dat de positie van vrouwen in vergaderingen verzwakt: zij stellen zich zo kwetsbaar op. De technische leraren zijn ook degenen, die het meest aan de garantie-uren vasthouden. Allemaal begrijpelijk gezien hun achtergrond. Vaak hebben zij hun positie verworven door hard werken, via timmerman of metaalbewerker, langs de moeizame weg van avondstudie. Geen wonder dat zij die niet graag prijsgeven.

Door de verschillen in aanpak en positie tussen de technische leraren en de LHNO-docenten ontstaat in de fusiescholen een tegenstelling tussen deze twee partijen. De technische leraren zitten voornamelijk in de bovenbouw, de anderen in de onderbouw, en zo wordt een stille strijd gevoerd tussen deze twee. Wanneer dan ook nog de bovenbouw in de voormalige LTO huist en de onderbouw in het voormalige LHNO-gebouw, is de strijd

kompleet: alsof er twee verschillende scholen bestaan die elkaar over en weer onredelijke dingen verwijten.

Ko-educatie²

Voor huishoudkunde is *ko-educatie* geen onbekend, maar wel een vrij nieuw terrein. De berichten over gemengde groepen lopen uiteen van 'eindelijk eens een vak waarin de meisjes beter blijken dan de jongens' tot 'ook hier nemen de jongens het initiatief, doen de leuke dingen en laten de meisjes de vervelende klussen voor hen opknappen'. Weer anderen maken melding van het feit, dat jongens er in het begin wat onwennig tegenaan kijken, maar dat na een tijdje iedereen gelijkelijk meedoet. En: 'de jongens vinden het leuk'. Vaak wordt gezegd (dit in tegenstelling tot situaties waarin men juist gewend was met gemengde groepen te werken) dat het werken in gemengde groepen extra mogelijkheden biedt om emancipatie en rolpatronen aan de orde te stellen. Wanneer je als docent ziet, dat de jongens de meisjes de aardappels laten schillen en de afwas doen, kun je daarop ingaan. Hoewel de berichten over huishoudkunde voor jongens over het algemeen wel positief zijn, zijn er geen aanwijzingen dat dit vak invloed heeft op de latere keuzen van de leerlingen. Nog steeds kiest de overgrote meerderheid van de meisjes na de onderbouw voor het LHNO en een nog grotere meerderheid van de jongens voor een technische richting. En wat doen de jongens thuis met de opgedane kennis? Wat betekent zo'n uitspraak als: 'Ze vinden het leuk'? Vinden ze het leuk om te koken? Of brengen we ze ook enig verantwoordelijkheidsgevoel bij inzake de huishouding?

Huishoudkunde en Algemene Technieken

Het is nog steeds mogelijk huishoudkunde als apart vak op te voeren, maar op veel scholen, ook LHNO-scholen, wordt nu al Algemene Technieken (AT) op de lessentabel gezet. Hiermee wordt vooruitgelopen op te verwachten toekomstige ontwikkelingen. Huishoudkundige inhoud kunnen dan bij AT aan de orde komen. Het gevaar hiervan is, dat alleen huishoudelijke technieken aan bod

komen. De eenheid gaat verloren; voor be-
grippen als verzorging, huishoudelijke verantwoordelijkheid, taakverdeling en rolpatronen is dan geen plaats meer. En dat is jammer. Daarom zullen de huishoudkundigen ervoor moeten pleiten, dat huishoudkunde een *apart* vak blijft. Maar wat doe je als Algemene Technieken toch ingevoerd wordt? Dan kun je moeilijk aan de kant blijven staan toekijken. Het is zaak om dan toch die gedeelten van AT op te eisen, waarin je als huishoudkundedocent les kunt geven.

Afstudeerrichtingen en arbeidsmarkt

Huishoudkunde-algemeen leidt niet op voor de arbeidsmarkt, maar voor het beroep huisvrouw. Of liever, het zou iedereen die kennis en vaardigheden moeten bijbrengen die hij of zij nodig heeft om zichzelf te kunnen verzorgen. Maar er is ook nog een andere huishoudkunde: de *beroepsgerichte huishoudkunde*, die nodig is voor de uitoefening van beroepen in de gezinszorg, bejaardenzorg, jeugdzorg, ziekenzorg en dergelijke.

Er is een tendens waar te nemen naar versterking van deze beroepsgerichte kant. De bovenbouw van het LHNO zou meer beroepsgericht moeten worden, teneinde de leerlingen daarna beter aan de slag te laten komen. Wij willen er voor pleiten, dat het LHNO *geen eindonderwijs* wordt; dat er wel beroepsoriëntering kan plaatsvinden, maar dat de uiteindelijke beroepsvorming in het MBO plaatsvindt. Huishoudkunde zal haar algemeen vormende karakter, ook in de bovenbouw, moeten behouden.

Tot slot

Ik denk dat het van belang is, dat wij ons als huishoudkundigen met de hier signaleerde knelpunten bezig houden. De vrouwencontactdag op 16 januari 1982 vormde daar een belangrijke schakel in. Maar we mogen het daar niet bij laten zitten. Na de inventarisatie van de knelpunten moeten we verder met de 'oplossingen'. We zouden, bijvoorbeeld in het kader van de Vereniging voor Huishoudkunde in Nederland (VHN) verder kunnen werken aan een standpuntbepaling: met welke argumenten willen we huishoudkunde behou-

den; hoeveel uur vinden we daarvoor minimaal noodzakelijk; hoe kijken we tegen huishoudkunde in de bovenbouw aan (verhouding algemeen vormend/beroepsgericht). Daarbij zou de VHN voorlichting kunnen geven aan docenten in het werkveld. Of misschien moeten er zelfs trainingen komen in vergadertechniek. Het zijn maar wat suggesties, die we met elkaar en in overleg met het bestuur van de VHN of de sectie onderwijs moeten uitwerken. Werk aan de winkel dus.

Noten

1. LHNO = lager huishoud- en nijverheidsonderwijs
LBO = lager beroeps onderwijs

LTO = lager technisch onderwijs
MHNO = middelbaar huishoud- en nijverheidsonderwijs

2. Onder ko-edukatie wordt verstaan het geven van onderwijs aan gemengde groepen leerlingen.

Korrespondentieadres

G. J. Casimir, Utrechtsestraatweg 142, 3911 TW Rhenen

ir Gerda Casimir studeerde huishoudwetenschappen aan de Landbouwhogeschool te Wageningen. Zij is als docente huishoudkunde verbonden aan de Stichting Opleiding Leraren (SOL) te Utrecht. Zij schreef dit artikel als lid van een uit de Zomeruniversiteit Vrouwenstudies Amsterdam 1981 voortgekomen groep, die onder meer op 16 januari 1982 in Utrecht een studiedag over deze problematiek organiseerde.